

**OTVORI KNJIGU, OTVORI SRCE:
ULOGA ROMANA ZA MLADE U PREVENCIJI VRŠNJAČKOG NASILJA**

*dr. sci. Aksinja Kermauner, vanredna profesorica u penziji²⁵¹
Silvester Vogrinec, magistar inkluzivne pedagogije, Osnovna šola Ljudevita Pivka, Ptuj²⁵²*

Sažetak: *Nasilje je složen koncept koji se može pojaviti u različitim oblicima i kontekstima. Definiše se kao upotreba fizičke, emocionalne, psihološke ili verbalne sile protiv druge osobe ili grupe. Vršnjačko nasilje je svaki oblik agresivnog ponašanja koji se javlja između djece ili adolescenata u istoj starosnoj ili vršnjačkoj grupi i može nanijeti štetu žrtvama u obliku fizičkih ozljeda, emocionalnih problema, socijalne izolacije i drugih negativnih posljedica. Često se nasilje provodi putem interneta ili digitalnih tehnologija; takozvano online nasilje ili cyberbullying. Zbog ozbiljnih posljedica izloženosti vršnjačkom nasilju, neophodno je uspostaviti preventivne mjere kako bi se to spriječilo, jer se radi o ozbiljnom i značajnom problemu koji zahtijeva integrirani pristup u društvu, školi i kućnom okruženju. Omladinski roman "Orfejeva lira", koji se, između ostalih tema poput međugeneracijskih odnosa i značaja suradnje te pomoći sporta u izgradnji ličnosti, bavi i temom nasilja u školi, može pomoći u suzbijanju vršnjačkog nasilja na nekoliko načina: Podizanje svijesti; empatičko razumijevanje; identifikacija; izgradnja hrabrosti; poticanje dijaloga; učenje rješavanja sukoba; autonomija i razvoj samorefleksivne inteligencije koja potiče razmišljanje vlastitim umom. Zajedno, ovi faktori mogu doprinijeti stvaranju sigurnijeg okruženja s više poštovanja u školi i smanjenju učestalosti vršnjačkog nasilja. Prema posljednjim podacima u Sloveniji, više od 30% mladih su žrtve nasilja. To znači da moramo učiniti sve što možemo da spriječimo vršnjačko nasilje.*

Ključne riječi: *vršnjačko nasilje, omladinski roman, edukacija protiv nasilja.*

Uvod

Nasilje je složen koncept koji se vrlo široko definiše kao upotreba fizičke, emocionalne, psihološke ili verbalne sile protiv druge osobe ili grupe. Može se pojaviti u različitim oblicima: i kontekstima. Navodimo neke oblike nasilja (preuzeto iz "Što je nasilje?", 2024; "Oblici nasilja", 2024; "Nasilje je kaznivo", b.d.):

- ✓ Fizičko nasilje: upotreba fizičke sile ili agresije na drugu osobu, što može uključivati premlaćivanje, udaranje nogama, šakom, nanošenje ozljeda ili čak smrt.
- ✓ Emocionalno/psihološko nasilje: Ovaj oblik nasilja karakterizira upotreba riječi, radnji ili prijetnji koje nanose emocionalnu štetu, zlostavljanje ili patnju žrtvi. Može uključivati verbalno zlostavljanje, manipulaciju, ponižavanje, izolaciju i kontrolu.
- ✓ Seksualno nasilje: obuhvaća bilo koji oblik neželjenog seksualnog ponašanja ili aktivnosti, uključujući silovanje, seksualno uznemiravanje, prinudu, seksualno zlostavljanje i eksploataciju.
- ✓ Ekonomsko/financijsko nasilje: Upotreba financijske moći ili kontrole kao sredstva za vršenje kontrole ili nanošenje štete drugoj osobi. To može uključivati ograničavanje finansijskih resursa, sprečavanje pristupa novcu ili zapošljavanju i prisiljavanje ekonomske zavisnosti.

²⁵¹ aksinja.kermauner@gmail.com

²⁵² silvester.vogrinec@gmail.com

- ✓ Socijalno/strukturno nasilje: odnosi se na sistemsko i institucionalno nasilje koje je ugrađeno u društvene, političke ili ekonomske strukture i može proizaći iz nejednakosti moći, diskriminacije ili privilegija. To uključuje rasizam, seksizam, homofobiju, transfobiju, etničko nasilje i sistemsko siromaštvo.
- ✓ Online/cyber maltretiranje: Pojavljuje se na mreži i uključuje korištenje tehnologije za uznemiravanje, zastrašivanje, zlostavljanje ili manipuliranje drugima, na primjer putem uznemiravanja na mreži, uhođenja na mreži, otkrivanja privatnih informacija ili digitalnog nasilja intimnog partnera.

Ove vrste nasilja su međusobno povezane i mogu se pojaviti istovremeno ili se prepliću. Važno je razumjeti i prepoznati različite oblike nasilja kako bismo mogli djelotvorno djelovati i osigurati sigurnost i podršku žrtvama. Najveći problem u našem društvu je nasilje nad djecom i među djecom (vršnjačko nasilje), koje je u porastu. Međunarodna anketa iz 2010. godine, koja je obuhvatila 33 zemlje, pokazala je da je oko 30% djece uzrasta od 11 do 15 godina povremeno viktimizirano, a otprilike 11% djece redovito viktimizirano (Chester et al., 2015., u Filipčić et al., 2017.). Slični rezultati pronađeni su u studiji iz 2019. autora Šulc i Bučar Ručman, koja je zaključila da je 33% djece već jedanput iskusilo vršnjačko nasilje, a 9,2% čak i više puta. Verbalno nasilje je najčešće, s više dječaka nego djevojčica u ulogama i žrtava i nasilnika. Dječaci češće koriste fizičko nasilje, dok djevojčice više koriste indirektno oblike (Pušnik, 1999). Zabrinjavajuća je činjenica da se samo 1,5% žrtava povjerava školskim stručnjacima o svojim problemima.

Dječija prava

Konvencija o pravima djeteta (2009), koju je i Republika Slovenija uključila u svoj Ustav, između ostalog, govori o pravu djece na kvalitetan život, što uključuje i pravo na obrazovanje i sigurnost. Pojavom vršnjačkog nasilja ovo pravo se krši (Pečjak, Pirc & Košir, 2021).

Ključni načini društva za prevenciju dječijeg i vršnjačkog nasilja

Odgovori društva na agresiju i nasilje nad djecom izuzetno su važni za osiguravanje sigurnog i zdravog okruženja za djecu i sprječavanje dugoročnih negativnih posljedica nasilja. Uprkos naporima međunarodnih organizacija, nevladinih organizacija i drugih organizacija, nasilje u postmodernom društvu poprima novo lice i otkriva nove metode i tehnike. Navodimo neke ključne načine na koje društvo može reagirati na agresiju i nasilje nad djecom i na taj način stvoriti sigurnije, poticajno okruženje za djecu i pomoći u prevenciji i smanjenju nasilja nad njima (Preuzeto iz Lešnik Mugnaioni et al., 2009; Pečjak, Pirc & Košir, 2021):

Zakonodavstvo: Vlade mogu donijeti zakone koji kriminalizuju nasilje nad djecom i predviđaju oštre kazne za počinioce. One također mogu kreirati zakone koji štite djecu od nasilja i obezbijediti odgovarajuće procedure za postupanje u slučajevima nasilja, na primjer zakone koji zabranjuju nasilje u školama, pružaju podršku žrtvama, propisuju preventivne mjere i uspostavljaju mehanizme za rješavanje slučajeva vršnjačkog nasilja.

Edukacija i svijest: Važno je da javnost bude svjesna štetnih posljedica nasilja nad djecom i načina da se spriječi i odgovori na ovu vrstu ponašanja. U mnogim europskim zemljama svest o vršnjačkom nasilju raste zahvaljujući naporima vlade, nevladinih organizacija, škola i drugih aktera. Kampanje podizanja svijesti, obrazovni programi i istraživanja pomogli su da se podigne svijest o problemu, istakne njegova ozbiljnost i prijavi slučajeve nasilja. Sprovode se programi edukacije o vršnjačkom nasilju koji uključuju nastavnike, roditelje i djecu. Ove programe često vode škole, u saradnji sa lokalnim vlastima, nevladinim organizacijama ili stručnjacima za psihologiju i socijalni rad.

Pristup podršci i pomoći, podrška žrtvama: djeca koja su žrtve nasilja moraju imati pristup sigurnim skloništima, savjetodavnim uslugama, terapijskoj pomoći i drugim oblicima podrške. Društvo može uspostaviti mrežu institucija i organizacija koje pružaju takvu pomoć i osigurati da te usluge budu

dostupne i prilagođene potrebama djece. U većini evropskih zemalja postoje organizacije koje nude podršku žrtvama vršnjačkog nasilja, kao što su savjetodavne linije, sigurne sobe u školama, terapijske službe i drugi oblici pomoći.

Međusektorska saradnja: uspješan odgovor na nasilje nad i između djece zahtijeva međusektorsku saradnju, uključujući zdravstvene, socijalne, obrazovne, pravosudne i nevladine organizacije. Zajednički rad može omogućiti sveobuhvatan pristup prevenciji nasilja nad djecom i vršnjačkog nasilja, rješavanju slučajeva i pružanju podrške žrtvama. Kontinuirano istraživanje i evaluacija efikasnosti programa za prevenciju i reagovanje na nasilje nad djecom su ključni za unapređenje praksi i politika u ovoj oblasti. Prikupljanje podataka o obimu problema i utvrđivanje najboljih praksi može doprinijeti efikasnijem rješavanju problema. Istraživačke studije o vršnjačkom nasilju provode se u raznim evropskim zemljama kako bi se razumjeli uzroci, obim i posljedice ovog problema. Na osnovu ovih studija formulisane su politike i programi za prevenciju i tretman vršnjačkog nasilja.

Promoviranje pozitivnih obrazaca ponašanja: Ovo uključuje programe za promoviranje društvenih vještina, nenasilne komunikacije i rješavanja sukoba, što može pomoći u prevenciji agresivnog ponašanja i nasilja.

Vrste vršnjačkog nasilja

Među vršnjacima može doći do raznih oblika nasilja i nemoguće ih je sve obuhvatiti u tipologijama vršnjačkog nasilja. Neki istraživači spominju direktno vršnjačko nasilje (otvoreni i očigledni napad na drugu osobu) i indirektno vršnjačko nasilje koje rezultira društvenom izolacijom ili isključenjem iz grupe (Olweus, 1993. u Pečjak, Pirc & Košir, 2021). U nastavku navodimo najčešće i aktualne podjele, koje su sažete prema različitim autorima. Fizičko (Sullivan, 2011), direktno nasilje ili agresija uključuje tuče sa povredama, ujedanje, udaranje nogama, guranje, šišanje, pljuvanje, grebanje, namjerno oštećenje imovine pojedinca i uništavanje njegovih ličnih stvari, što prema Lešnik Mugnaioni et al (2016) može se nazvati i materijalnim nasiljem.

Psihološko nasilje je napad na nutrinu pojedinca (Pečjak, Pirc & Košir, 2021). Verbalno psihološko nasilje uključuje uvrede, prozivanje, izrugivanje, omalovažavanje, uvrede preko telefona, prozivke, rasističke primjedbe, ogovaranje, širenje lažnih i zlonamjernih glasina, zadirkivanje, prijetnje itd. Neverbalno psihološko nasilje može biti direktno, kao što su izrazi lica, grubi gestovi, prezirni gestovi itd., ili indirektno, kao što je manipulisanje/uništenje prijateljstava, sistematsko isključivanje, ignorisanje, izolovanje, slanje (često anonimnih) toksičnih opaski, dopuštanje ogovaranja, šutnje kao sredstva pritiska...

Krajem prošlog stoljeća pojedini autori (Olweus, Smith, Sullivan; u Pečjak, Pirc & Košir, 2021) dodali su seksualno i online nasilje, čiji je porast tih godina bio primijećen. Seksualno nasilje može biti fizičko (pipanje, uhođenje, seksualni napad, itd.) ili psihičko, verbalno i neverbalno (nagovještaji seksualnosti i šale sa seksualnim sadržajem, opscene gestikulacije i razgovori, podsticanje na seksualnost, prikazivanje pornografskog materijala itd.).

Vršnjačko nasilje na mreži događa se putem društvenih mreža, poruka i aplikacija, e-pošte i online igrice. U slučaju nasilja na internetu, prva faza obično uključuje isključivanje pojedinca i dodavanje raznih negativnih znakova, dok druga faza uključuje prijetnje. Počinitelj nasilja djeci može biti poznat ili nepoznat (Policija b. d.). Postoji nekoliko vrsta nasilja na internetu, kao što su iznuda, eksploatacija, govor mržnje, uvrede i ismijavanje, namjerno i opetovano uznemiravanje ili zastrašivanje, kao npr. slanje uvredljivih poruka (*flaming*), uznemiravanje uzastopnim slanjem uvredljivih poruka (*harassment*), slanje ili objavljivanje štetnih, neistinitih ili okrutnih izjava ili obrađenih fotografija (*denigration*), objavljivanje osjetljivih, privatnih informacija, npr. privatne poruke ili fotografije (*outing and trickery*), objavljivanje seksualnih fotografija i video zapisa (*sexting*), lažno predstavljanje (*impersonation*), kleveta na forumima, blogovima ili društvenim mrežama, isključenje iz online

zajednice ili online grupe prijatelja (*exclusion*), snimanje nasilnih ili na drugi način neprikladnih video zapisa, npr. školskih tuča (*video recording of assaults*) i distribucija i objavljivanje ovih snimaka na internetu (Lešnik Mugnaioni et al, 2016). Online nasilje među vršnjacima obično eskalira i posljedice mogu biti mnogo gore po djetetu od posljedica normalnog nasilja. Lažni osjećaj anonimnosti ili preuzimanja lažnih identiteta i pseudonima daje počiniteljima nasilja na internetu još veći osjećaj moći, a manje su svjesni posljedica i sankcija. Putem društvenih mreža i chat soba mogu relativno brzo i lako doći do velikog broja žrtava, ali u isto vrijeme ne vide reakcije ili utjecaj svojih postupaka na žrtve ili posljedice (Policija b. d.). Objave na Internetu i društvenim mrežama postale su virtualna stvarnost u koju mnoga djeca i adolescenti bez zadržke vjeruju. Nasilje na internetu pokazuje niz zamki, jer se informacije izuzetno brzo šire i više se ne mogu izbrisati. Nasilje na internetu je nasilje bez mogućnosti bijega (Jereb, 2024).

Ključni oblici za suočavanje sa vršnjačkim nasiljem

Dobar model za prevenciju i rješavanje vršnjačkog nasilja daju autori Pečjak, Pirc & Košir (2021), koji ga navode po autorima Latané i Darley (1970). Takozvani model intervencije posmatrača podijeljen je u pet faza: percepcija događaja, tumačenje događaja kao ozbiljnog, preuzimanje odgovornosti za pomoć, znanja i vještine za pomoć te odlučivanje o pružanju pomoći. Organizacija (škola) će biti uspješna ako se sistematski bori protiv nasilja. Sistematski pristup uključuje praćenje sukoba i agresivnosti u međuljudskim interakcijama, svih oblika nasilja, praksu (ne)uspješnog otkrivanja i tretmana slučajeva nasilja; kreiranje plana za poboljšanje situacije, u kojem se definišu konkretne aktivnosti za učenike, nastavnike i roditelje; realizaciju plana čiji je sastavni dio i ocjena postignutog. Riječ je o pristupu koji se bavi prevencijom nasilja i prije nego što dođe do ozbiljnih slučajeva nasilja. Svi u školi dobijaju sistematsku obuku za preventivni rad i efikasan tretman nasilja (Lešnik Mugnaioni, 2012). Drugi programi na različitim nivoima takođe imaju zajedničke tačke: programi za otkrivanje vršnjačkog nasilja, preventivne aktivnosti, senzibilizacija pojedinaca (Pečjak, Pirc & Košir, 2021). Govorimo i o osnovnim moralnim vrijednostima našeg postmodernog društva. Jedna od mogućnosti za preventivno djelovanje i senzibiliziranje za vršnjačko nasilje, kao i za jačanje pravih moralnih vrijednosti, je i književnost; ovdje je posebno pogodan roman za mlade. U nastavku ćemo vam predstaviti prednosti koje čitanje romana za mlade, koji se bavi temom vršnjačkog nasilja, može ponuditi u prevenciji vršnjačkog nasilja:

Svijest: Čitanje takvih romana može pomoći mladim čitaocima da bolje razumiju prirodu, uzroke i posljedice vršnjačkog nasilja. Ovo povećava svijest i razumijevanje ozbiljnosti problema.

Empatičko razumijevanje: Kroz književno iskustvo, čitaoci mogu suosjećati s likovima koji su uključeni u nasilne situacije u romanu. To im pomaže da razviju empatiju prema žrtvama nasilja i bolje razumiju kako se osjećaju i kako se nose s takvim problemima. Također razvija interpersonalnu inteligenciju (Gardner, 1995).

Identifikacija: Romani za mlade nude likove s kojima se mladi čitaoci mogu poistovjetiti. Ako se čitaoci identificiraju s likom koji je žrtva nasilja, to može ojačati njihov osjećaj pripadnosti i razumijevanja problema te ih potaknuti da pronađu rješenja.

Neki autori govore i o hrabrosti da se suprotstavi napadaču ili da se učini sve što je moguće da se spriječi nasilje, ponekad čak i na sopstvenu štetu (Erb, 2004). U omladinskim romanima u kojima se glavni likovi suočavaju s nasilnicima, oni su često ti koji upozoravaju odgovorne ili se čak razotkrivaju. Sa ovim pozitivnim stavom, pisac može ohrabriti čitaoce da ne skreću pogled kada vide nasilje, već da mu se odupru dok uče da budu hrabri.

Podsticanje dijaloga: Čitanje omladinskih romana o nasilju u školi može podstaći otvorenu komunikaciju između mladih, roditelja i nastavnika o ovom pitanju. To može dovesti do boljeg razumijevanja različitih aspekata problema i traženja zajedničkih rješenja.

Učenje rješavanja sukoba: Romani za mlade često prikazuju likove koji se suočavaju sa konfliktom i uče kako se nositi s njim na prikladan i konstruktivan način. Ovo može potaknuti čitaoce da razmišljaju o alternativnim načinima za rješavanje sukoba i razviju vještine rješavanja problema. Autonomija i razvoj samorefleksivne inteligencije prema Gardnerovoj teoriji višestrukih inteligencija (Gardner, 1995), odnosno razmišljanje svojom glavom.

Kao primjer prevencije protiv vršnjačkog nasilja, predstaviti ćemo omladinski roman "Orfejeva lira" (Kermauner & Vogrinec, 2023), koji je izdala Izdavačka kuća Miš i primjeren je djeci i adolescentima od 14. godine. Autori Kermauner i Vogrinec u romanu pokušavaju mladima pokazati kako moral, razmišljanje svojom glavom i poštenje mogu doprinijeti kulturi mladih, što su prave vrijednosti. Priča je višestruka i obrađuje mnoge teme, kao što su međugeneracijski odnosi, značaj saradnje i pomoći sporta u izgradnji ličnosti, a važna je i tema nasilja u školi. Glavna junakinja, učenica Evi, Evridika, po dolasku u novu školu u stranom mjestu, pridružila se grupi djevojčica koju je predvodila najkul djevojčica u školi, Brigita. Ovaj krug djevojaka „brižitke“, kako sebe nazivaju, je elita; primaju se samo posebne djevojke, koje sve moraju imati iste frizure i posljednju modnu odjeću. Elitizam eskalira do te mjere da počinju vršnjačkim nasiljem prema Roku, drugom iz razreda koji se zbog neimaštine ne oblači moderno, patike su mu iznošene, a košulje kupuju u jeftinim radnjama. Evi neko vrijeme učestvuje u svemu tome, jer joj krug nudi socijalnu zaštitu, ali onda se oglasi njeno drugo ja i objasni joj da treba da misli svojom glavom, a ne da bude ovca. U dijalogu Evi i njene savjesti, mladi čitatelj može internalizirati moralne vrijednosti, kao što su poštovanje različitosti vršnjaka, poštenje, iskrenost, hrabrost da se zauzme za druge, požrtvovnost i slično. Evi konačno skupi hrabrost da se suprotstavi vršnjačkom nasilju. Pod svoje okrilje uzima Roka i kolegu iz razreda, prema kojima su djevojčice kasnije isto tako počele primjenjivati nasilje. S obzirom da Evi trenira karate, u stanju je da se brani, a na kraju romana čak i spriječi seksualno nasilje nad grupom studentica nižih godina i time sebi pruža satisfakciju, jer su je ovi momci prije seksualno uznemiravali. U romanu se ističe da mladi ne bi trebali dozvoliti da im se nameće "stadni moral", već da se ponašaju po svojoj savjesti i dužnosti, te da se hrabro suprotstave nasilnicima, čak i ako im se prijeti. Radnja je napeta, na mjestima čak skreće u magični realizam, postoje mračne sile koje prijete Evi i njenim prijateljima. U romanu ima i ljubavnog zapleta, jer nismo htjeli moralizirati, što mlade odmah odbija, već smo sve navedeno ubacili kao „skriveni kurikulum“.

Kako nastavnik/vaspitač ili roditelj može koristiti roman? Može koristiti postupnost i prvo pročitati samo nekoliko pasusa, na primjer odlomak o zadirkivanju djevojaka u klubu »brižitka«, kako su se djevojke same nazvale:

Rok dolazi u školsku menzu. I ove godine izgleda pomalo izgubljeno, u očajno ne modernoj odjeći, oštro se razlikuje od svih nas srednjoškolaca, uglavnom iz grada, obučeni po posljednjim modnim pravilima (čak i ja, Brižitka!). I Rok se protezao tokom ljeta, nemoguće dugi udovi vire iz tijela kao da nisu njegovi. Brigita ustaje i teatralno se drži za nos. „Vau, smrdi! Je li naišao pastir?“ Rok zaista živi na farmi, ali stoku već dugo nemaju. Znam. Jer njegov otac je naš vozač Jožko. Nekoliko mladih učenika počelo je da posmatra šta se dešava. Brigita se sada pojavljuje u svom glumačkom sjaju. Ona prolazi pored njega, pretvarajući se da se onesvijestila od silnog smrada. Toliko je uvjerljiva da se pola menze smije. Brigita se uspravlja i maše nama brižitkama: „Pa, djevojke, kakav loš zrak! Povratit ću!“ Njeni sateliti joj brzo prilaze i počinju da se drže za nos, a ja pokušavam da ostanem negdje u pozadini. Brigita je sve više uznemirena. „Da li je netko prosuo stajnjak po zemlji?“ pita začuđeno i počne da se lepeže dlanom. „Ovo bi trebalo biti strogo zabranjeno u menzi!“ Djevojke me povuku za ruke i zajedno plešemo oko nesretnog druga kao osvetoljubivi indijanski ratnici oko svoje žrtve, koja će biti skalpirana. Počinjemo vikati: „Fuj, fuj!“ Rok je potpuno crven. On traži moje lice. Očigledno misli da sam ja jedina koja mu može pomoći. Skoro smo prijatelji! Pa, barem susjedi. Prevrćem očima. Ako želim da nastavim da pripadam brižitkama, onda moram da učestvujem. Šta kaže moja majka? Prilagodi se! Budi strpljiv! Šta će susjedi reći ako smo nešto posebno? Moramo

trubiti u isti rog! Uzviknem svoj „Fuj!“ ekstra glasno. Profesor fizike ulazi u menzu, a mi se zaustavimo kao ekseri. Brigita izgleda kao mali slatki anđeo koji se malo našalio, a Rok se trudi da zadrži suze. Profesor i ne primjećuje da se nešto čudno dešava, samo nam daje znak da idemo svojim putem.

Nastavnik čita odlomak naglas cijelom razredu ili grupi, a zatim vodi diskusiju o tome kako bi se situacija mogla riješiti. Isto tako i roditelj može ohrabriti svoje dijete da zajedno riješe odlomak. Zatim slijedi rasprava: Da li je potrebno o tome obavijestiti nastavnike, jer se iz odlomka vidi da ne obraćaju pažnju na ono što se dešava među učenicima? Ovdje nastavnik/roditelj može objasniti razliku između zviždanja i prijavljivanja (svrha zviždanja je oklevetati nekoga, dok je svrha prijave spriječiti nasilje). Potaknimo učenike da predlože rješenje za pročitano situaciju i zapišu ga u obliku kratke priče, kojoj mogu dodati i ilustracije, napraviti kratki video i sl. Zatim mogu pročitati još jedan odlomak u kojem se Evi izvinjava Roku u ime svih djevojaka. Čineći to, vođa grupe može naglasiti hrabrost glavnog lika da prizna svoju krivicu. Time izaziva pozitivne emocije kod slušalaca i pokazuje im da mnogi od nas griješe, ali da je samo pravi heroj onaj koji to priznaje. Ovim mladim slušaocima usadujemo vrijednosti poštenja i poštovanja.

Kad uđem u menzu, vidim Roka kako sjedi sam na svom mjestu u uglu. Izgleda sasvim obično, u ne modernim farmerkama, sa starim papučama na nogama, u raskopčanom pletenom džemperu. I bez zavijenih zglobova. Nadam se da je ono što mi je Joško rekao istina i da nije bila samo kozmetička opcija za roditelje. Ništa mu se nije desilo, barem spolja, tako da imam drugu opciju. Vrijeme je da ispravim svoju nepravdu koja me proganja cijelo vrijeme. Idem po svoj poslužavnik, a onda se odlučno krećem prema Roku. Djevojke prestaju da časkaju i pažljivo se okreću u mom pravcu. Stisnem šake i malo režem u sebi, baš kao tigar: Zaustavim se ispred njegovog stola, duboko udahnem i naglas kažem: „Žao mi je! Ti si dobar momak, ali mi smo bile kučke.“

Učenici zaneme, a Nataški gutljaj mleka zaglavi u grlu. Šta?? Osramoćen, Rok se pognuo na svom sjedalu, čekajući da vidi šta će se dogoditi. Napetost u menzi je velika. Okrenem se na petama, strogo odmjerim sve okupljene i hladnokrvno, kao pravi ratnik, priđem svom stolu.

U romanu je predstavljen i element karatea koji svojom nenasilnom filozofijom podstiče toleranciju i razumijevanje. Evi koristi karate samo kada se brani ili brani druge, a nikada kao napadač. Njeno ponašanje proizlazi iz dvije konotacije karatea. Prvi zahtjev je definiran okinavskim pravilom: „Ne postoji prvi udarac u karateu!“, što ukazuje na defanzivnost vještine i znači da se karate smije koristiti samo u svrhe samoodbrane. Drugi uslov dolazi iz budizma i šaolinskog boksa, koji je okinavski karate usvojio, i iz viteško-samurajskih principa zaštite slabijih. Karate donosi još tri važna principa u odgoj adolescenata. Prvi je poštovanje koje je konfučijanizam donio umetnosti; karate počinje i završava s poštovanjem, pa otuda i običaj da se karatisti pozdravljaju jedni drugima naklonom „rei“. Drugi princip predstavlja zahtjev za samokontrolom, što u karateu znači „smiren um“ sličan zenu. U takvom stanju duha reagujemo optimalno i nenasilno. Treći princip je rezultat bavljenja karateom, koji pomaže mladoj osobi da izgradi pozitivnu sliku o sebi, zbog čega neće podleći negativnim impulsima nasilnog okruženja, već će predstavljati svijetli primjer dobrog-namjernog pojedinca.

Vođa grupe može pročitati još jedan odlomak iz romana. Nakon čitanja, on sa učesnicima razgovara o sljedećim pitanjima: Da li je Evi na početku postupila ispravno kada je maltretirala druga iz razreda? A kasnije, kada je branila drugaricu iz razreda? Da li je ispravno nasilje spriječiti nasiljem? Da li je to ikada opravdano? Možete li se odbraniti od fizičkog nasilja? Kako bi postupio?

Asja je sva zapjenjena, ovakvu je nisam vidjela. Skoči prema Brigiti, koja je u međuvremenu ustala i počela da stavlja sveske u ranac. Začas je okružena satelitima, samo ja čučnem na svom mjestu. „Šta ti pričaš, štreberu“, kaže mirno iz svog bezbednog okruženja, a djevojke počnu da guraju Asju nazad ka školskoj tabli. „Da li bi volela da te prebijemo?“ Nataška se smije i tresе šakom ispred Asjinog

crvenog lica, a Tjaška spušta nogu tako da se nesrećna drugarica spotakne i udari ramenom o tablu. Djevojke se sve više pritiskaju prema Asji, a Brigita dosadno gleda u svoje nokte. Očigledno, one će to same riješiti. Ali četiri prema jedni, to nije u redu! Iznenadim se kada odjednom čujem svoj hladan i zapovjednički glas: „Dosta!“ Svi u razredu se smrznu u pokretu kao u igri koju smo igrali davno, još u vrtiću, samo Asja iskoristi priliku i provuče se pored table kroz vrata u hodnik. Brzo se umiješa među studente koji žure na ručak, to je glavni odmor. Djevojke čekaju da vide šta će Brigita učiniti; gledaju sad u mene, sad u nju. Prekrižim ruke ispred sebe i zamišljam da sam tigar, tigar koji brani bespomoćnu lisicu. Ali imam svega dosta. Brigita podiže pogled sa noktiju sa izraženom nepažnjom i kaže: „Aha? Ko kaže da je dosta?“ Polako ustaje. Tenzija u razredu raste. Nešto će se morati dogoditi. Ne očekujem tako brz napad, pa me trzaj baci u klupu koja pocijepa stolicu i zvecka na pod. Ipak, uhvatim se na nogama, a Brigita pokušava da skoči na mene. Ali ja sam spremna. Odbijam njene neprecizne šamare i bijesne udarce u struk. Ne napadam, samo blokiram njene jadne pokušaje. Polako uviđa da ne može da me pobedi, a drugovi iz razreda nemo gledaju u nas. Ali onda Nataška pogreši kada pokuša da pomogne svojoj šefici. Vame skače sa strane, a ja reagujem instinktivno i šaljem je pod klupu bočnim udarcem, joko gerijem. Iz grla mojih drugova iz razreda čuje se samo začuđeno „uh“, a ja bih da završim ovu glupost. „Stvarno je dosta“, kažem još jednom oštro, i prije nego što se Nataška pokupi i Brigita se pribere, ja izađem iz razreda.

Nakon što svi učenici pročitaju roman, učitelj vodi i razgovor o sadržaju sa naglaskom na vršnjačkom nasilju, kako ga riješiti. Učenici ili studenti također mogu kreirati na ovu temu, napraviti ilustracije za cijeli roman, napraviti plakat, napraviti imaginarni intervju sa glavnim likovima, pozvati autore u školu, napraviti i potpisati namjeru nenasilja, napisati pismo glavnim likovima, napraviti intervju sa učiteljem karatea itd. Autori Klemenčič et al odličnog priručnika *Preventivne aktivnosti sistemskog pristupa vršnjačkom nasilju u obrazovanju* (2016) napominju da one preventivne aktivnosti koje nisu samo frontalne i gdje sadržaj ne govori direktno o nasilju, već su usmjerene na saradnju i kreaciju, su dokazano efikasnije. U priručniku navode mnoge korisne primjere, projekte, dane kulture, posjete predstavama, literarne konkurse, primjere radionica na temu nenasilja, saradnju sa lokalnim organizacijama, posjete djeci sa posebnim potrebama, strategije učenja za rješavanje konflikata, farbanje majica sa 'ličnim štitom', kreiranje 'puta nenasilja' sa podsjetnicima protiv nasilja i još mnogo korisnih ideja (ibid.).

Zaključak

Teme o vršnjačkom nasilju, isključenosti iz društva, zadirkivanju, čak i nasilju na internetu često koriste strani i slovenski pisci, poput Dese Muck, Janje Vidmar, Neli Kodrič Filipič, Suzane Tratnik, Vinka Möderndorfera... Biblioteke često izdaju liste preporučene literature na određenu temu mogu i, naravno, sami nastavnici da traže odgovarajući materijal na internetu uz pomoć ključnih riječi, pa danas nije teško pronaći dobar roman za tretman za prevenciju i liječenje vršnjačkog nasilja koji odgovara stepenu razvoja djece i konkretnom slučaju kojim se bavimo. Međutim, moramo biti svjesni da je vršnjačko nasilje veliki problem u današnjem društvu i da može imati ozbiljne posljedice za sve one koji su direktno uključeni, utječući na dugoročnu dobrobit pojedinca. Najbolje proučene posljedice koje se javljaju kod žrtava vršnjačkog nasilja su emocionalni problemi, depresija, anksioznost, smanjeno samopoštovanje, poremećaji u ishrani, psihosomatski poremećaji, lošiji školski uspjeh, lošija socijalna kompetencija zbog socijalne izolacije, pa čak i samoubilačke misli ili radnje, što prikazuje i neke maloljetne žrtve iz Slovenije i svijeta. Posljedice su i za posmatrača ovakvog nasilja i za počinitelje: autori Filipič et al (2017) navode da je veća vjerovatnoća da će nasilnici i njihova djeca izrasti u nasilnike, a potvrđena je i povezanost između nasilja i depresije, zloupotrebe droga u odrasloj dobi i disocijalnog poremećaja ličnosti. Stoga je apsolutno neophodno uspostaviti preventivne mjere za prevenciju vršnjačkog nasilja u svim oblicima, uključujući podizanje svijesti mladih o sigurnoj i poštovanoj upotrebi interneta, promicanje empatije i tolerancije, te pružanje podrške žrtvama i sankcioniranje i prevaspitanje izvršilaca. Rad s romanom za mlade bi trebao biti od

pomoči u smanjenju vršnjačkog nasilja, naravno u kombinaciji sa svim prethodno navedenim strategijama.

Literatura

- Erb, H. H. (2004). *Nasilje v šoli in kako se mu lahko zoperstaviš*. Radovljica: Didakta.
- Filipčič, K., Bertok, E., Karajić, E., Klemenčič, I. & Muršič M. (2017). Nasilje v družini kot dejavnik medvrstniškega nasilja. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*. 68/3, 218–234.
- Gardner, H. (1995). *Razsežnosti uma: teorija o več inteligencah*. Ljubljana: Tangram.
- Jereb, T. (2024). *Nasilje na spletu je nasilje brez možnosti pobega*. <https://www.dnevnik.si/1043046737>
- Kaj je nasilje?* (2024). Društvo za nenasilno komunikacijo. <https://www.drustvo-dnk.si/o-nasilju/kaj-je-nasilje.html#H>
- Kermauner, A. & Vogrinec, S. (2023). Orfejeva lira. Gorjuša: Miš založba.
- Klemenčič, I., Jerina, A., Karajić, E., Kuhar, A. & Molan, A. (2016). *Preventivne dejavnosti systemskega pristopa k medvrstniškemu nasilju v vzgoji in izobraževanju*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
- Konvencija o otrokovih pravicah* (2009). Ur. Vojnovič, M., Otavnik, A. & Pleško, A. <https://platform.who.int/docs/default-source/mca-documents/policy-documents/international-agreement/SVN-CC-46-03-INTERNATIONAL-AGREEMENT-2009-slv-Child-Rights-Convention.pdf>
- Lešnik Mugnaioni, D. (2012). Kako celostno preprečevati nasilje v družini V: Muršič, M. (ur.), Filipčič, K. , Klemenčič, I. , Pušnik, M. in Lešnik Mugnaioni, D. *(O)krog nasilja v družini in šoli.*, s. 145-171. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani. http://nenasilje.inst-krim.si/images/docs/inst-krim_okrog-nasilja-v-druzini-in-soli.pdf
- Lešnik Mugnaioni, D., Klemenčič, I., Filipčič, K., Rustja & E. Novaković, T. (2016). *Navodila s priložnikom za obravnavo medvrstniškega nasilja v vzgojno-izobraževalnih zavodih*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo. <http://www.zrss.si/digitalnknjiznica/navodila-medvrstnisko-nasilje-viz-2016/>
- Lešnik Mugnaioni, D., Koren, A., Logaj, V. & Brejc, M. (2009). *Nasilje v šoli: opredelitev, prepoznavanje, preprečevanje in obravnavo*. Kranj: Šola za ravnatelje.
- Nasilje je kaznivo!* (b. d.) Uprava RS za izvrševanje kazenskih sankcij. <https://www.gov.si/assets/organi-v-sestavu/URSIKS/Dokumenti/Publikacije/NASILJE-JE-KAZNIVO.pdf>
- Obrazi nasilja*. (2024). Trialog. <https://projekt-trialog.si/nudim-pomoc-obrazi-nasilja/>
- Pečjak, S., Pirc, T. & Košir, K. (2021). *Medvrstniško nasilje v šoli*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Policija (B. d.). <https://www.policija.si/svetujemo-ozavescamo/varnost-na-internetu/spletno-nasilje-in-spolne-zlorabe-otrok-na-internetu/medvrstnisko-spletno-nasilje>
- Pušnik, M. (1999). *Vrstniško nasilje v šolah*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Sullivan, K. (2011). *The anti-bullying handbook*. London: Oxford University Press.
- Šulc, A. & Bučar Ručman, A. (2019). Šola in medvrstniško nasilje v Sloveniji: raziskovalni pristopi, metode in metaanaliza dosedanjega raziskovanja v Sloveniji. *Šolsko polje XXX/1–2*, str. 64–88.

**OPEN THE BOOK, OPEN THE HEART:
THE ROLE OF NOVELS FOR YOUNG PEOPLE IN THE PREVENTION OF PEER VIOLENCE**

Abstract: *Violence is a complex concept that can occur in different forms and contexts. It is defined as the use of physical, emotional, psychological or verbal force against another person or group. Violence is a form of aggressive behaviour that occurs between children or adolescents in the same age or age group and can affect the victim in the form of physical abuse, emotional problems, social isolation and other negative consequences. Violence is often perpetrated through the Internet or digital technologies; this is known as online violence or cyberbullying. Because of the serious consequences of the use of top-level violence, it is important to establish preventive measures to tackle it, because it is a serious and significant problem that requires an integrated approach in society, school and the community. The youth novel "Orfejeva lira", which, among other themes such as intergenerational relations and the nature of construction and the help of sport in building character, also deals with the subject of violence at school, can help to combat violence in a number of ways: Awareness raising; empathic understanding; identification; building courage; fostering dialogue; learning conflict resolution; autonomy and the development of self-reflective intelligence that encourages thinking with one's own mind. Together, these factors can contribute to creating a safer, more respectful school environment and reducing the incidence of bullying. According to the latest data in Slovenia, more than 30% of young people are victims of violence. This means that we must do everything we can to prevent peer violence.*

Keywords: *peer violence, youth novel, education against violence.*